

NARCÍS SOLER i MASFERRER
GABRIEL ALCALDE i GURT

La cova S'Espasa (Alta Garrotxa)

A l'alta Garrotxa hi abunden extraordinàriament les coves, i en alguna d'elles s'han localitzat restes arqueològiques, ja que en èpoques molt remots foren els llocs d'habitació i d'enterrament de les primitives poblacions d'aquesta comarca, i fins i tot en èpoques històriques han estat refugi habitual de carboners, trabucaires i contrabandistes.

Són molt d'agrair els esforços del Sr. Ramon Sala de Castellfollit de la Roca per tal d'anar fent la carta arqueològica de la comarca, dins del treball més ampli de salvaguardar el patrimoni artístic i cultural d'unes valls cada vegada més despoblades, que aviat es materialitzarà amb la restauració d'alguna de les esglésies romàniques que amenacen ruïna i amb la ja anunciada constitució de la societat «Amics de l'Alta Garrotxa» (1).

El terreny tan accidentat i les dificultats d'accés als jaciments han dificultat l'organització d'excavacions sistemàtiques. Només la *Cova dels Ermitons* ha estat en part excavada científicament durant els anys 1970-1971 per un equip de l'Institut d'Arqueologia i Prehistòria de la Universitat de Barcelona, dirigit per la doctora Anna M.ª MUÑOZ i la doctora M.ª Lluïsa PERICOT. Aquesta excavació ha donat les primeres dades rigoroses sobre l'hàbitat prehistòric a l'Alta Garrotxa (2).

Dins d'aquesta comarca la zona més ben coneguda des del punt de vista arqueològic, conseqüència d'ésser la més accessible i per tant la més prospeccionada, és la que podem anomenar Vall de Sadernes, des de l'aiguabarreig de la Riera d'Oix i la Riera de Sant Aniol, fins al petit poble de Sadernes, centrada pel riu Llierca i el Castell S'Espasa (*Fig. 1*) (3). Aquí s'hi poden situar, a més de la *Cova dels Ermitons*, que conté estrats ceràmics de l'Edat del Bronze i del Ferro superposats a d'altres amb indústria musteriana (Paleolític mitjà) (4), la *Cova del Bis-*

be, que juntament amb la de *Els Ermitons* fou ja prospeccionada per Joaquim DANES I TORRES (5), la *Cova de les Monges*, sense estratigrafia però amb interessants ceràmiques hallstàtiques recollides sistemàticament pel Servei d'Investigacions Arqueològiques de la Diputació de Girona, la *Cova 120*, on superficialment s'hi han pogut recollir materials de l'Edat del Bronze Inicial i Mitjà (6), la *Cova del Calabre* (cadàver) o de *l'Home mort*, (7), i el mateix *Castell S'Espasa*, on Miquel OLIVA va recollir unes destrals de bronze (8).

Conscients de que cal publicar els materials, per pobres que siguin, dels successius descobriments com a única forma de què els estudiosos de cada període hi tinguin accés, en aquesta comunicació volem aportar les troballes fetes en un altre jaciment de la Vall de Sadernes: *la Cova S'Espasa* (9).

La *Cova S'Espasa* és situada en un penya-segat a l'esquerra de la Riera d'Oix, 100 metres més amunt del seu aiguabarreig amb la de Sant Aniol, i pertany al municipi d'Oix.

L'entrada, de forma triangular i oberta al bell mig del cingle, és vistent des del camí que voreja el Riu Llierca (*Làmina 1*). L'accés és molt difícil, ja que cal portar una corda i una escala llargues per tal de despenjar-se des de dalt del precipici. Fou visitada per primera vegada pel Grup d'Espeologia d'Olot el desembre de 1973, el qual va iniciar-hi els treballs normals d'exploració espeològica i també, al veure nombrosos fragments de ceràmica en superfície, una prospecció arqueològica (*Fig. 2*).

Sabedors de què hi van aparèixer materials ceràmics i faunístics, nosaltres vam visitar la cova el 1976. Es tracta d'una sala de reduïdes dimensions, amb el sòl irregular, al final de la qual una gatera i un passadís porten a una altra sala, amb formacions calcàries. Avui dia és ja seca i polsosa (*Fig. 3*).

Abans que no pas nosaltres, visità la cova J. M.ª MALLARACH, el qual prengué unes notes sobre la formació de la caverna i la seva estratigrafia que ara ens seran de gran utilitat. Els materials en què fou excavada la cova pertanyen al Paleògen (Terciari), formació «Armàncies» del grup Freser (10). Són calcàries que han sofert metasomatisme, i la dolomitització consegüent ha destruït qualsevol reste fòssil que hi pogués haver. La cova, com la major part de les de la Garrotxa, s'ha format per la filtració de les aigües de pluja, que aprofiten les diaclases per dissoldre la roca calcària i formar corredors. El material arqueològic i les restes de fauna trobats a la cova fan suposar que no sempre el seu accés fos tan difícil. Segurament hi havia un corriol per arribar-hi, el qual amb el pas del temps s'esllavissà. Així ho seblen indicar uns restos de passadís a la paret rocosa, per sota de l'entrada de la cova.

J. M.ª MALLARACH pogué també dibuixar una secció de la cata i descriure-la en unes breus notes que completà, amb indicacions dels membres del Grup d'Espeologia d'Olot (*Fig. 4*).

NIVELL 1. Pols sorrenca, amb agrumollonaments calcaris de fins 5 mm. de diàmetre, amb restes de petits ossos i de restes vegetals, i també fragments ceràmics.

NIVELL 2. Nivell gilós amb concrecions calcàries formant nòduls que poden ésser de gran tamany. Abundor d'arrels, restes vegetals i fragments ceràmics.

NIVELL 3. Nivell d'alteració amb varis tipus de crostes.

NIVELL 4. Nivell empedrat naturalment amb lloses de la pedra de la mateixa cova d'uns 20.50 cm., amb matriu gilosa i abundància d'ossos.

NIVELL 5. Nivell d'agrumollonaments calcaris i gilosos, més corrents que al nivell 2 i força més compactes. Matriu gilosa vermella.

NIVELL 6. Terrassa fluvial.

Cal notar que a la *Cova del Ermitons* l'excavació també ha estat separada en 6 estrats, que presenten unes certes coincidències amb els de *Cova s'Espasa*.

L'estrat I dels Ermitons és també polsós i barrejat com el de la Cova S'Espasa, i ambdues coves l'estrat II contenia fragments de ceràmica. L'estrat III dels Ermitons, amb pedres rodades i abundant concreció calcària, és semblant al nivell 3 de S'Espasa, ja que tots dos són d'alteració. L'estrat IV dels Ermitons, subdividint en tres segons el tamany de les pedres que contenia, d'argila vermellosa molt compacte i amb restes de fauna abundants, amb predomini d'ós de les cavernes (*Ursus spelaeus*), i l'estrat V, també de terra sorrenca vermellosa, es relacionen amb els nivells 4 i 5 de S'Espasa, el primer dels quals presenta un empedrat, tal com la capa IV b dels Ermitons, i conté a més fauna arcaica (*Felis Panthera pardus L. fossilis*), i el segon és de coloració vermellosa. Finalment, tant l'estrat VI dels Ermitons com el nivell 6 de S'Espasa són una terrassa fluvial. De fet l'altura de les dues coves sobre el nivell actual de les aigües del riu, si bé considerable, deu ésser semblant.

Sembla doncs que l'estratigrafia dels Ermitons confirma la més provisional de *Cova S'Espasa*. D'altres estudis com el dels Ermitons permetrien millor coneixement de l'evolució climàtica a l'Alta Garrotxa durant el Quaternari.

Entre les restes de fauna trobats a S'Espasa destaca una bona part de l'esquelet d'una pantera (*Felis Panthera pardus L. fossilis*) (12). Ha estat estudiada junt amb les altres ossades per J. ESTEVEZ, el qual presenta a la III Assemblea d'Amics del Comtat de Besalú una comunicació que completa la nostra.

El material arqueològic que s'ha pogut recollir, segons se'ns va indicar, formava part només dels nivells superiors 1 i 2, i és d'una gran unitat. Són uns 800 fragments de terrissa feta sempre a mà, amb pasta negrosa, mal cuita i que conté molt de quars com a desgrassant. És fràgil i s'engruna fàcilment, i a molts dels fragments els ha saltat part de la superfície. La majoria són engalvats per dintre i per fora amb pasta molt fina i de color marron, molt ben allisada. Tots els fragments pertanyen a uns pocs vasos, sis o set, gruixuts i grans, tots de base rodona, ja que falten totalment els fragments plans. L'extrema fragilitat i l'engrunament dels fragments en fan impossible la restauració. Només s'ha pogut reconstruir, al Servei d'Investigacions Arqueològiques de la Diputació de Girona un gran vas globular amb dues nanses de cinta a la part superior, molt gruixudes i sortides, en posició vertical (*Fig. 5*). Quatre fragments porten una decoració incisa vertical en el cordó; 7 d'altres un cordó amb decoració digital impresa i doble, que fa una mena de garlanda acabada amb un motiu decoratiu també imprès, aplicat a la superfície del vas. Formen part d'un gran atuell de boca exvassada, del qual s'ha pogut reconstruir bona part del perfil (*Fig. 6*). Uns altres 9 tenen un cordó amb decoració impresa senzilla, 16 porten nansa, sempre molt gruixuda i de cinta, llevat d'un cas que és un sortit pla i horitzontal; 55 van decorats i reforçats amb cordons llisos paral·lels (*Fig. 7*). Només 27 tenen part de la vora dels vasos, sempre amb el llavi arrodonit. La major part dels fragments són llisos (*Fig. 8*).

Els nivells ceràmics superiors semblen representar un moment anterior als altres jaciments de la Vall de Sadernes. Per una part els atuellis llisos i globulars, amb gruixudes nanses oposades a la part superior recorden les formes de la ceràmica de la cultura dels sepulcres de fossa (3600-2500 ab. Cr.) o bé del Neolític tipus Montboló (4.000-3.500 ab. Cr.), especialment el vas que s'ha pogut reconstruir (13).

En canvi, el vas amb cordó ample de doble decoració impresa digital fent garlanda i amb motius aplicats, així com els nombrosos fragments amb cordons llisos, espessos i ben engalvats, sempre paral·lels excepte en un dels fragments que deixa veure un dels cordons que és perpendicular als altres, recorden les tècniques epicardials, encara que podem considerar-los també del Neolític Mitjà o Final. Aquesta és la datació que s'atribueix a motius semblants, acompanyats també de cordons amb decoració incisa perpendicular al cordó i profunda, a la Cueva del Higuéron i a la Cueva Tapada (Màlaga) (14). Motius semblants no són desconeguts a les coves de Serinyà i Esponellà (Girona), trobats sempre sense estratigrafia (15)

III ASSEMBLEA D'ESTUDIS SOBRE EL COMTAT DE BESALÚ

Cap dels jaciments que coneixem amb ceràmica a l'Alta Garrotxa té semblances amb el de Cova S'Espasa, llevat potser algun dels fragments ceràmics de la Cova dels Ermitons, i a tots ells cal atribuir-los una data més tardana.

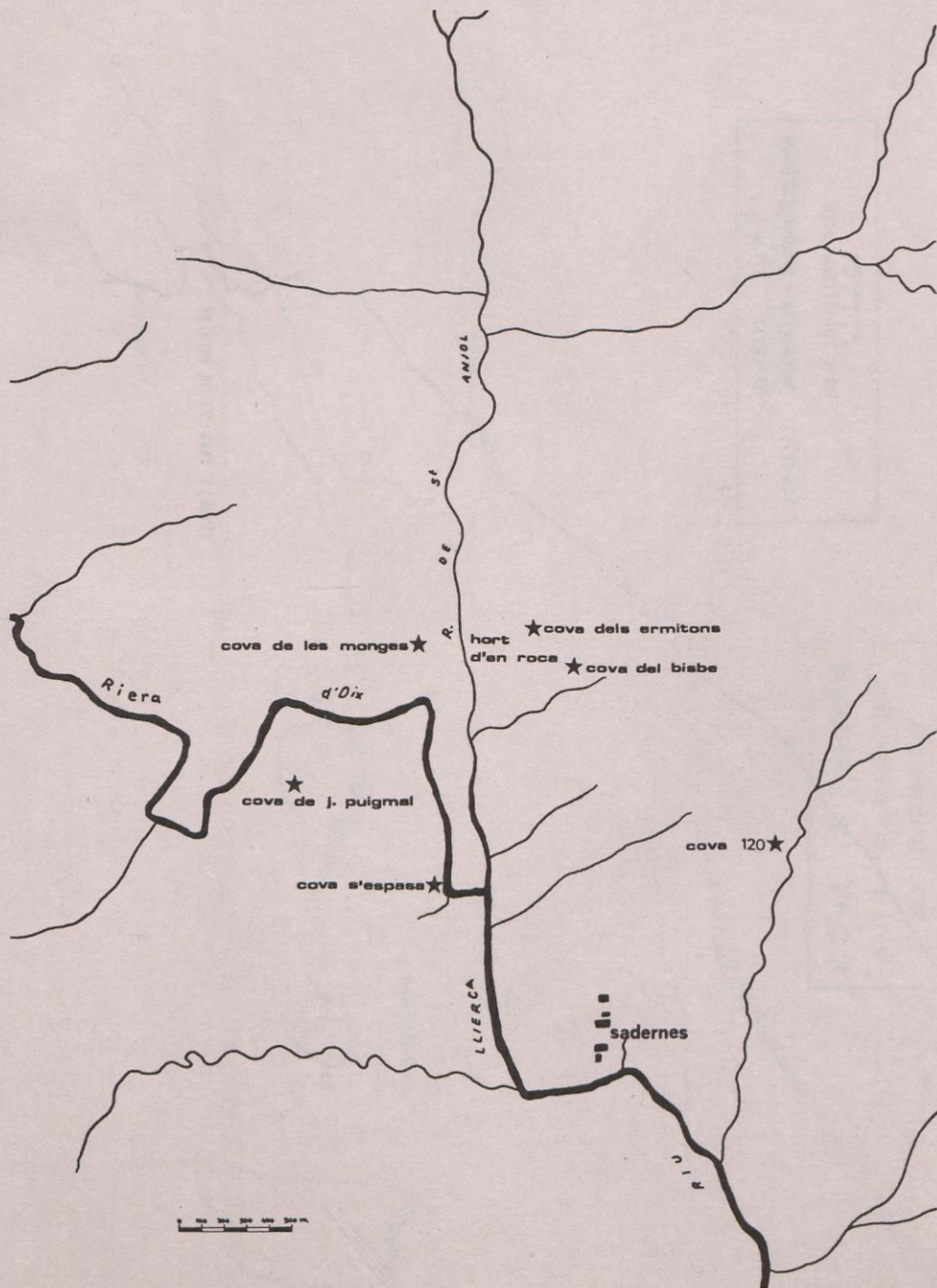
Pel jaciment que ara ens ocupa, una datació de Neolític Mitjà i Final (4.000-2500 ab. Cr.) sembla la més apropiada, mentre no hi hagi nous elements de judici.

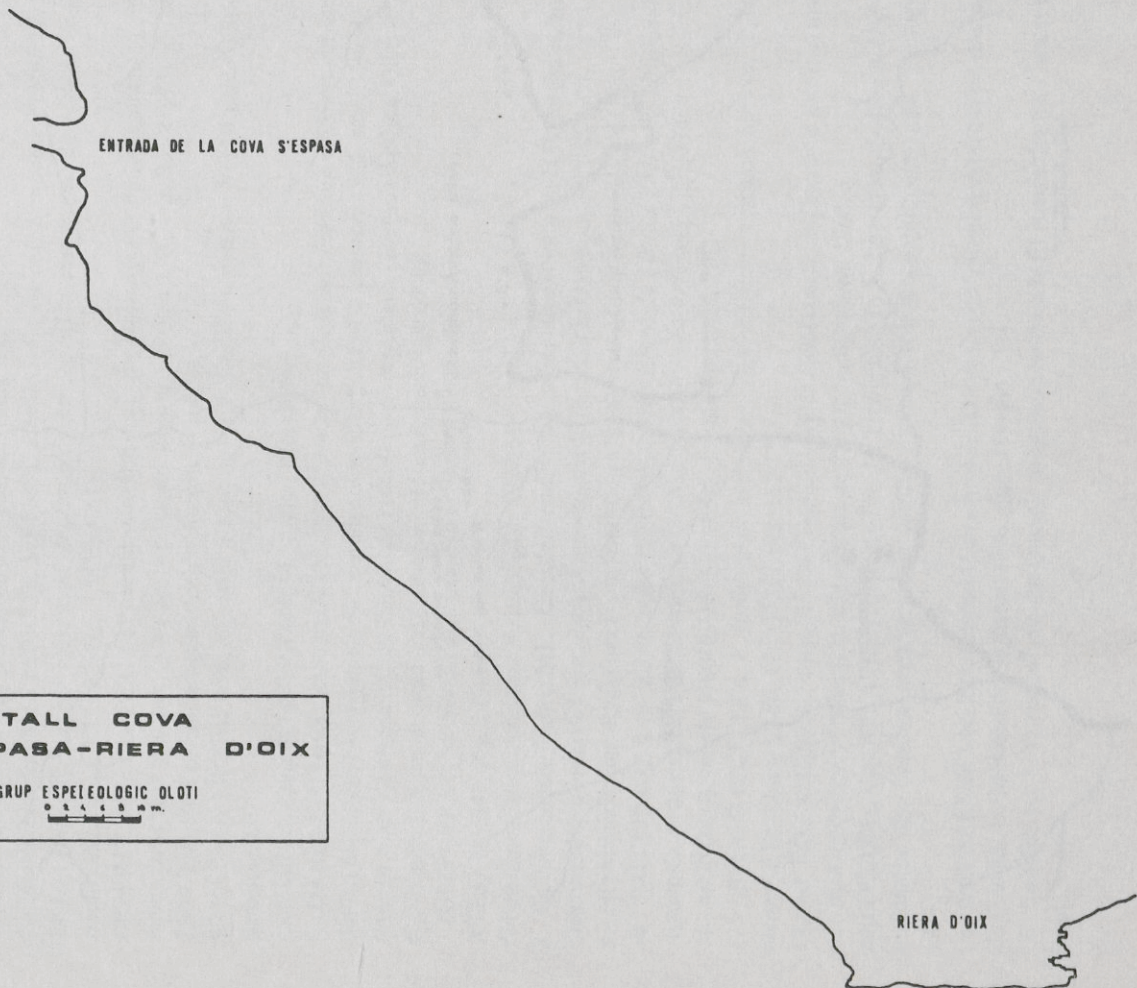
Es fa difícil explicar la presència d'uns pocs vasos molt grans en una cova de tan difícil accés i amb tan poques condicions d'habitabilitat. Podria tractar-se d'un enterrament, però no han estat senyalats ossos humans. Per altra part, cap dels animals trobats a la cova ha hagut d'ésser portat allí necessàriament per l'home, i de molts d'ells hi havia una bona part de l'ossada. La utilització de la Cova S'Espasa queda doncs per ara en una incògnita.

NOTES

- 1.- SALA i CANADELL, Ramon, *Jaciments de la Vall del llierca. Jaciment a la Vall del Fluvià*. «El Paleolític a les Comarques gironines», pàgs. 95-98. Girona, 1976.
- 2.- MUÑOZ, Anna M.^a i PERICOT, M.ª Lluïsa, *Excavaciones en «Els Ermitons»* PERICOT, M.ª Lluïsa i FULLOLA, J. M.ª Pyrenae 11, Instituto de Arqueología y Prehistoria. Universidad de Barcelona, 1975, pàgs. 7-27 i 27-42:
- CREER, K. M. i KOPPER, J.S., *Secular Oscillations of the Geomagnetic Field Recorded by Sediments Deposited in Caves in the Mediterranean Region*. Geophys J. R. astr. Soc. (1976) 45, pàgs. 35-38. Estudi del paleomagnetisme dels sediments de la cova.
- 3.- CATALA i ROCA, Pere, *El castell S'Espasa*, a «Els Castells Catalans», Vol III pàgs. 105-106. Barcelona 1971.
- 4.- MUÑOZ, Anna M.^a i PERICOT, M.ª Lluïsa, *Excavacions...* op. cit.
- 5.- DANES i TORRES, Joaquim, *El cor de la Garrotxa. La Cova dels Ermitons i la Cova del Bisbe*. Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya. Any XLIV, n.º 472, setembre 1934, pàgs. 339-343. *Prètèrits olotins*. Història d'Olot: Capítol de Prehistòria, Protohistòria i Història Antigua. Olot, 1949.
- 6.- Els materials són en estudi i es guarden al Museu Arqueològic d'Olot.
- 7.- OLIVA PRAT, M. *Notícia de una cueva prehistòrica cerca de Sadernas*. A.I.E.G. II, 1947, Pàg. 246.
- Un agrigo neolític*. Ampurias V, 1943, pàgs. 292-293.
- 8.- En dona notícia Ramon Sala i Canadell, en una nota sobre «Castellfollit en la Prehistòria», en el programa d'una visita de l'Associació Arqueològica de Girona a la Garrotxa, el 25-III-1973.
- 9.- Els materials, tant arqueològics com faunístics, es guarden al Museu Arqueològic d'Olot.
- 10.- PALLÍ BUXÓ, Luís. *Estratigrafia del Paleògeno del Empordà i zones limítrofes*. Universidad Autònoma de Barcelona, Publicaciones de Geología, 1. Barcelona 1972, pàgs. 271-274.
- 11.- MUÑOZ, Anna M.^a i PERICOT, M.ª Lluïsa, *Excavaciones...*, op. cit.
- 12.- ESTEVEZ ESCALERA, J., *Hallazgo de una pantera en el Pleistoceno catalán*. Speleon 22, Homenaje al Dr. Llopis Lladó, 1975-1976, pàgs. 171-178.
- 13.- MUÑOZ AMILIBIA, Anna M.^a *La Cultura Neolítica Catalana de los Sepulcros de Fosa*. Instituto de Arqueología y Prehistoria. Universidad de Barcelona, Barcelona, 1965.
- BALDELLOU, V.; GUILAINE, J.; MESTRER, J.; THOMERET, J., *La Balma de Montboló et le néolithique de l'Occident Méditerranéen*. Institut pyrénéen d'études anthropologiques. Toulouse, 1974.
- 14.- NAVARRETE ENCISO, Soledad. *La cultura de las cuevas con cerámica decorada en Andalucía Oriental*. Universidad de Granada, 1976, pàgs. 259-285 i 374.
- 15.- Estudiats per J. Tarrús en una comunicació presentada també a la III Assemblea del Comtat de Besalú.

III ASSEMBLEA D'ESTUDIS SOBRE EL COMTAT DE BESALÚ

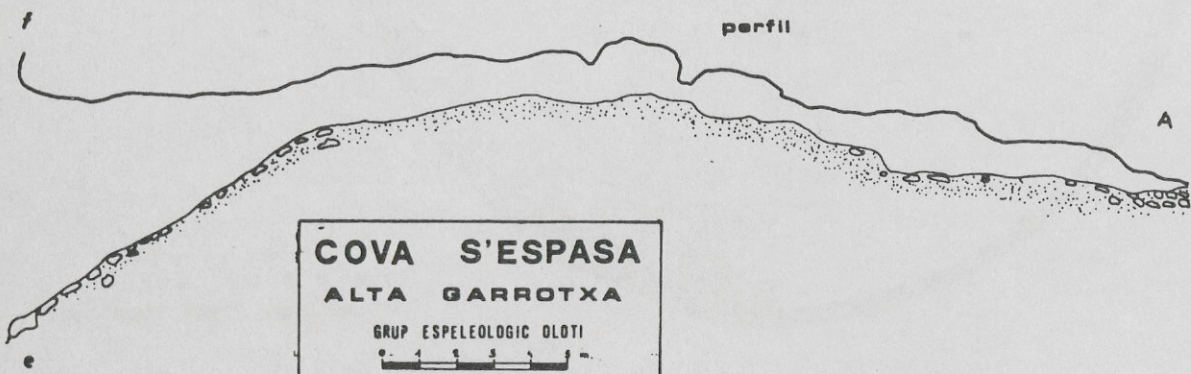
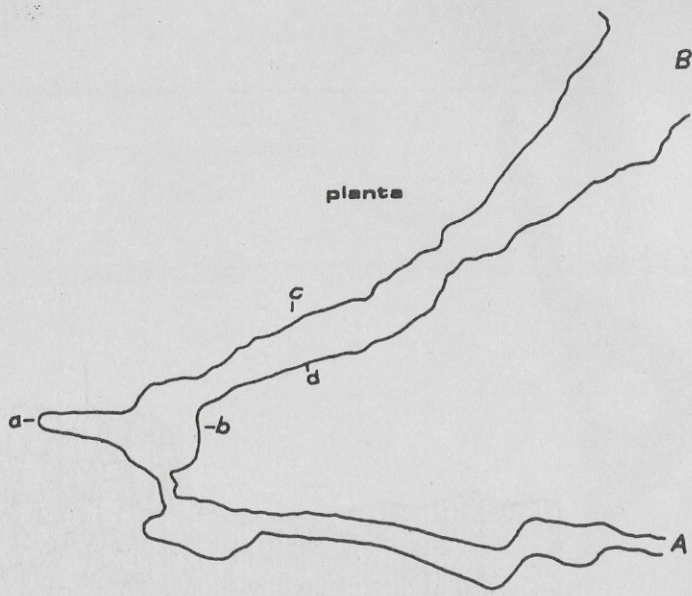
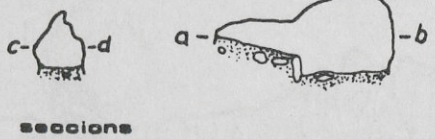
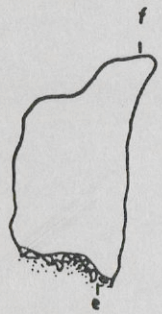

ENTRADA DE LA COVA S'ESPASA

TALL COVA
S'ESPASA-RIERA D'OIX
GRUP ESPELEOLÒGIC OLOTI

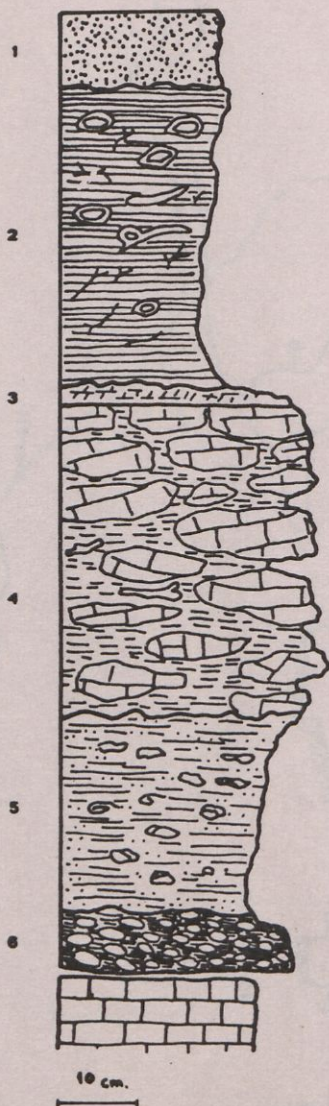

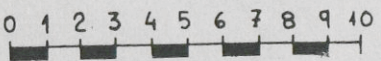
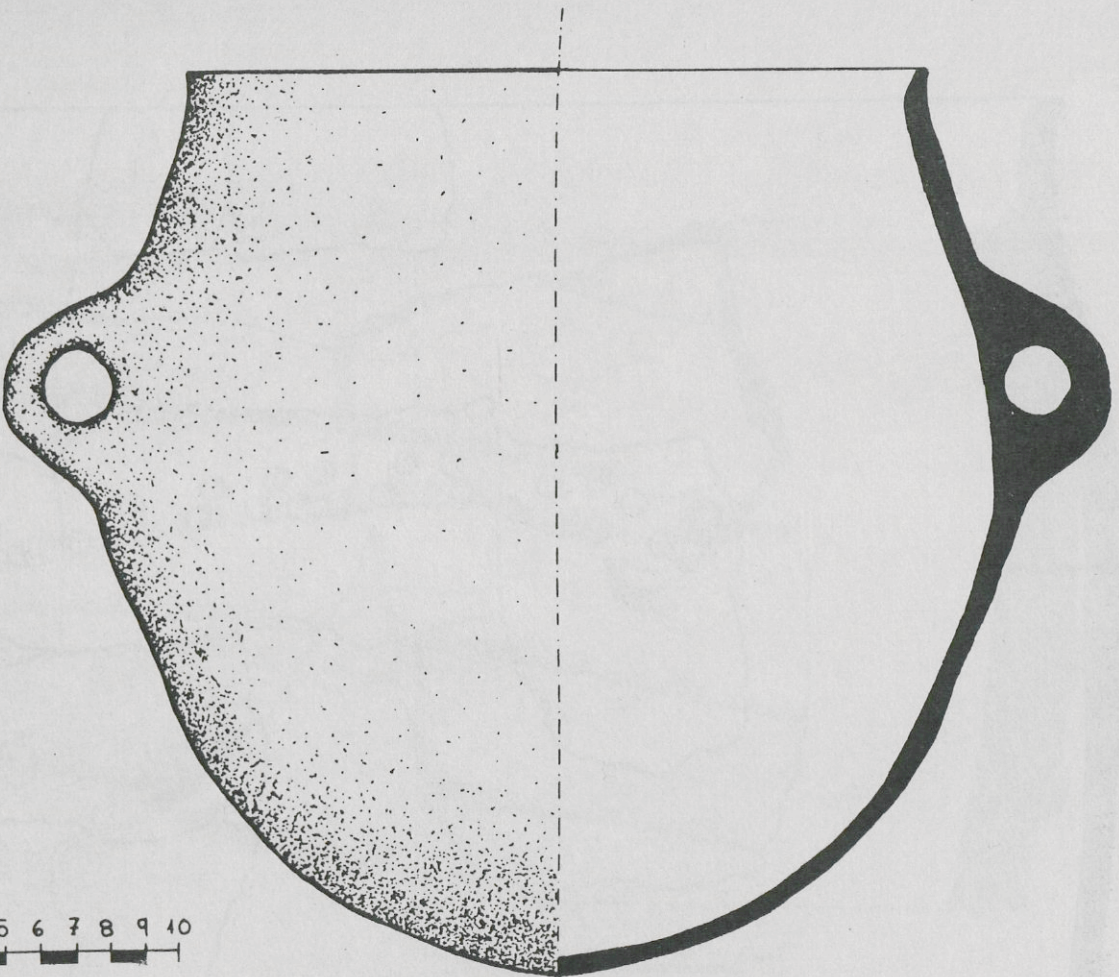
RIERA D'OIX

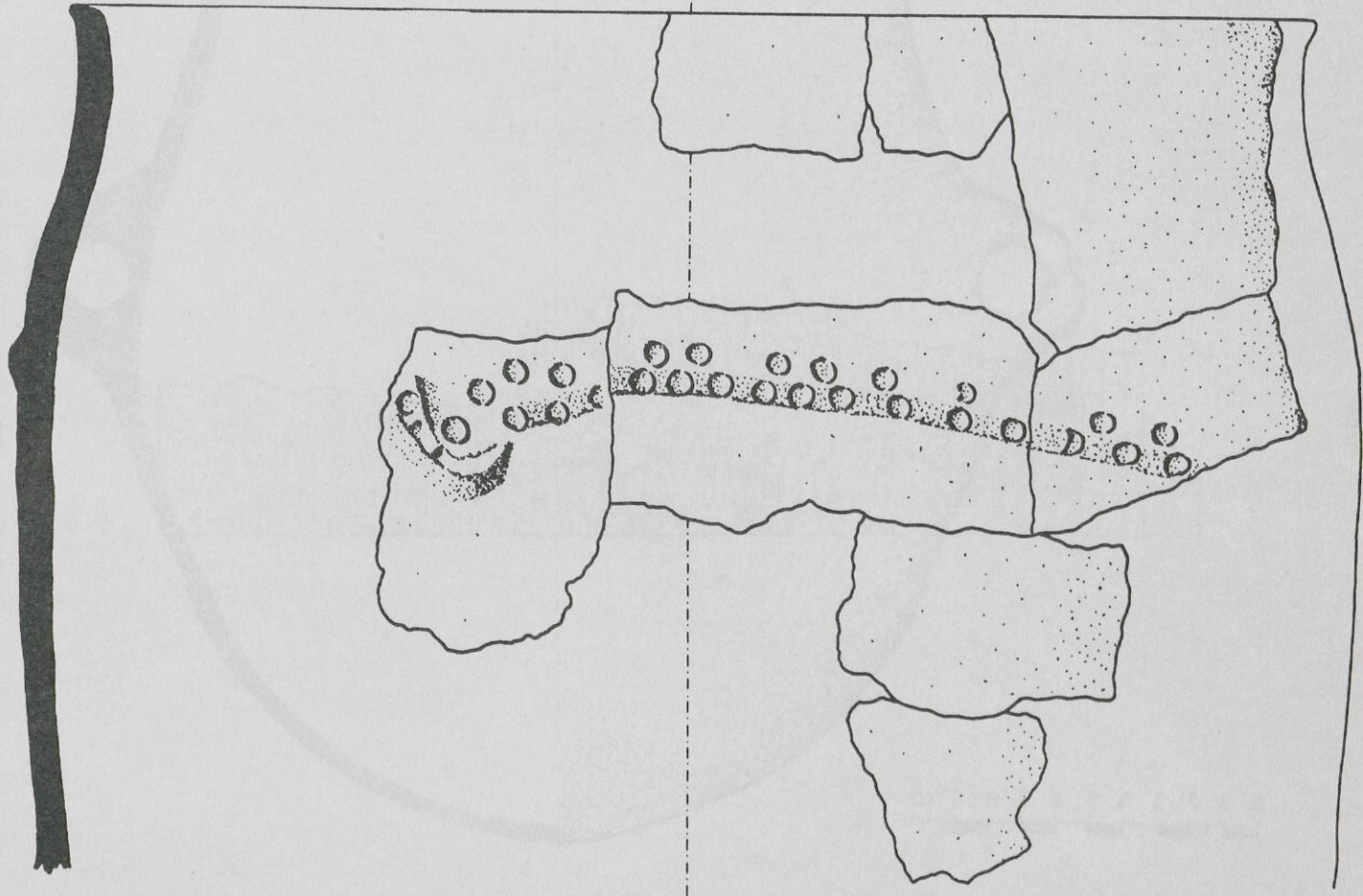
COVA S'ESPASA
ALTA GARROTXA
GRUP ESPELEOLOGIC OLOTI

A scale bar showing a distance of 5 meters, with markings at 0, 1, 2, 3, 4, and 5.

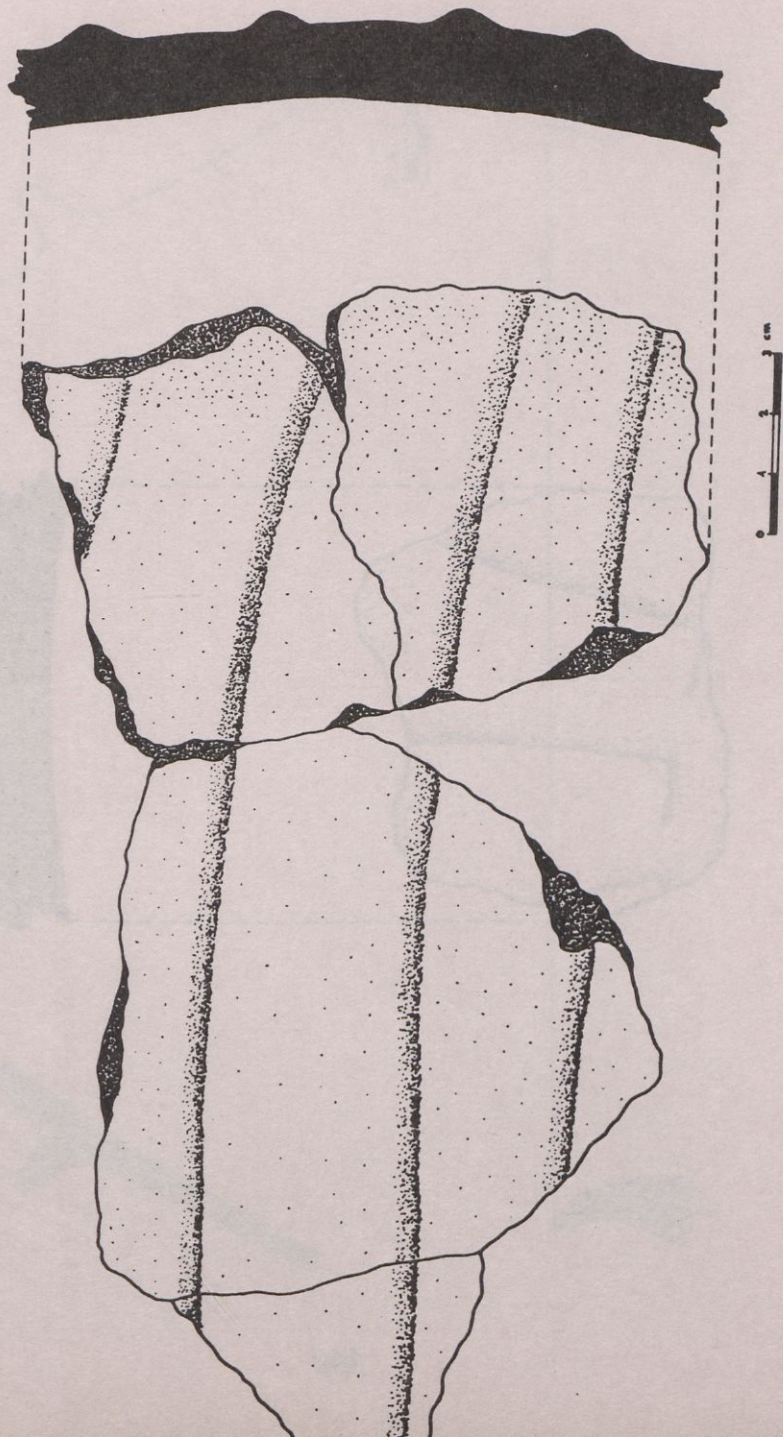

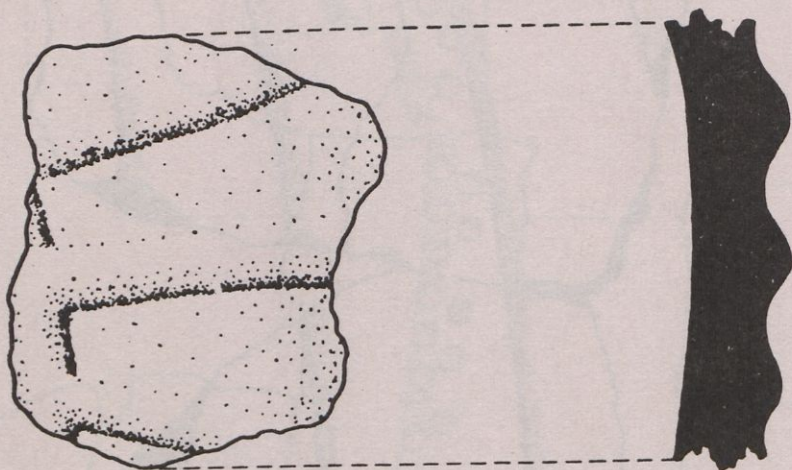
NARCÍS SOLER - GABRIEL ALCALDE

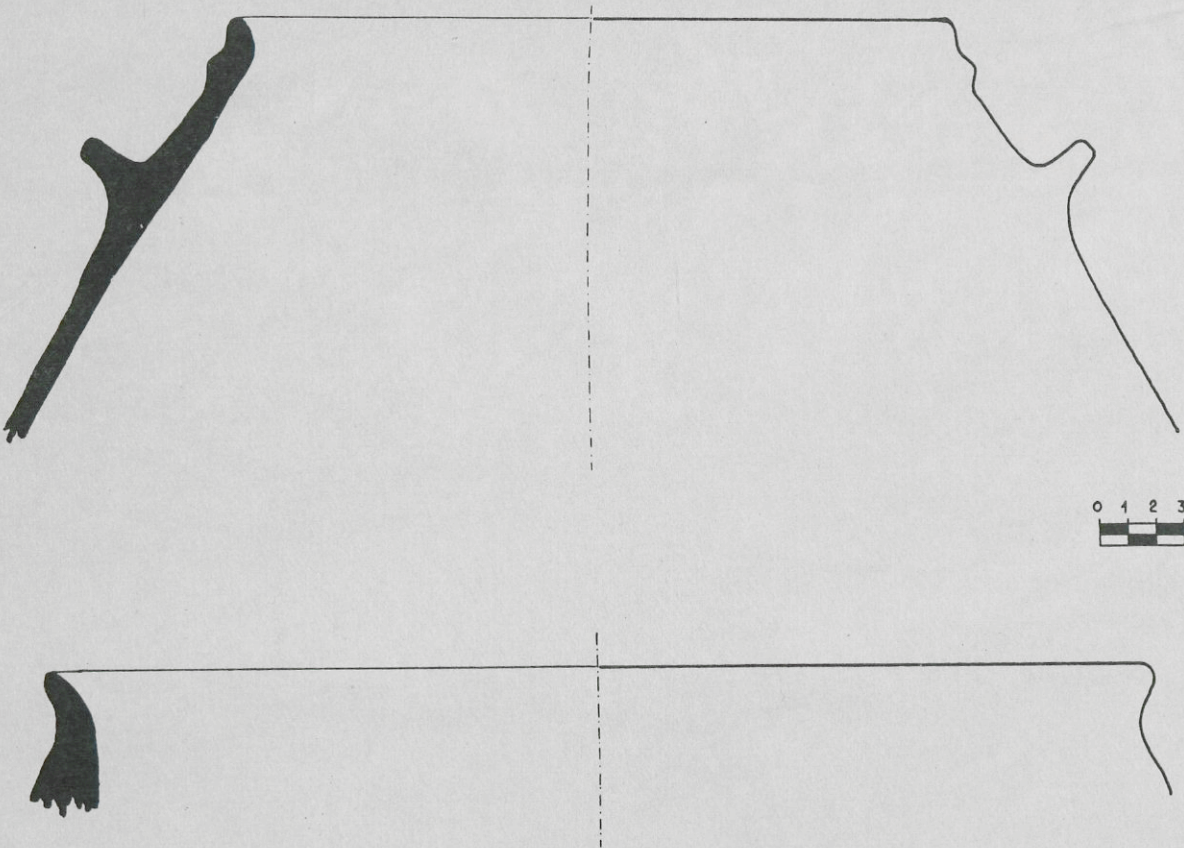
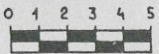

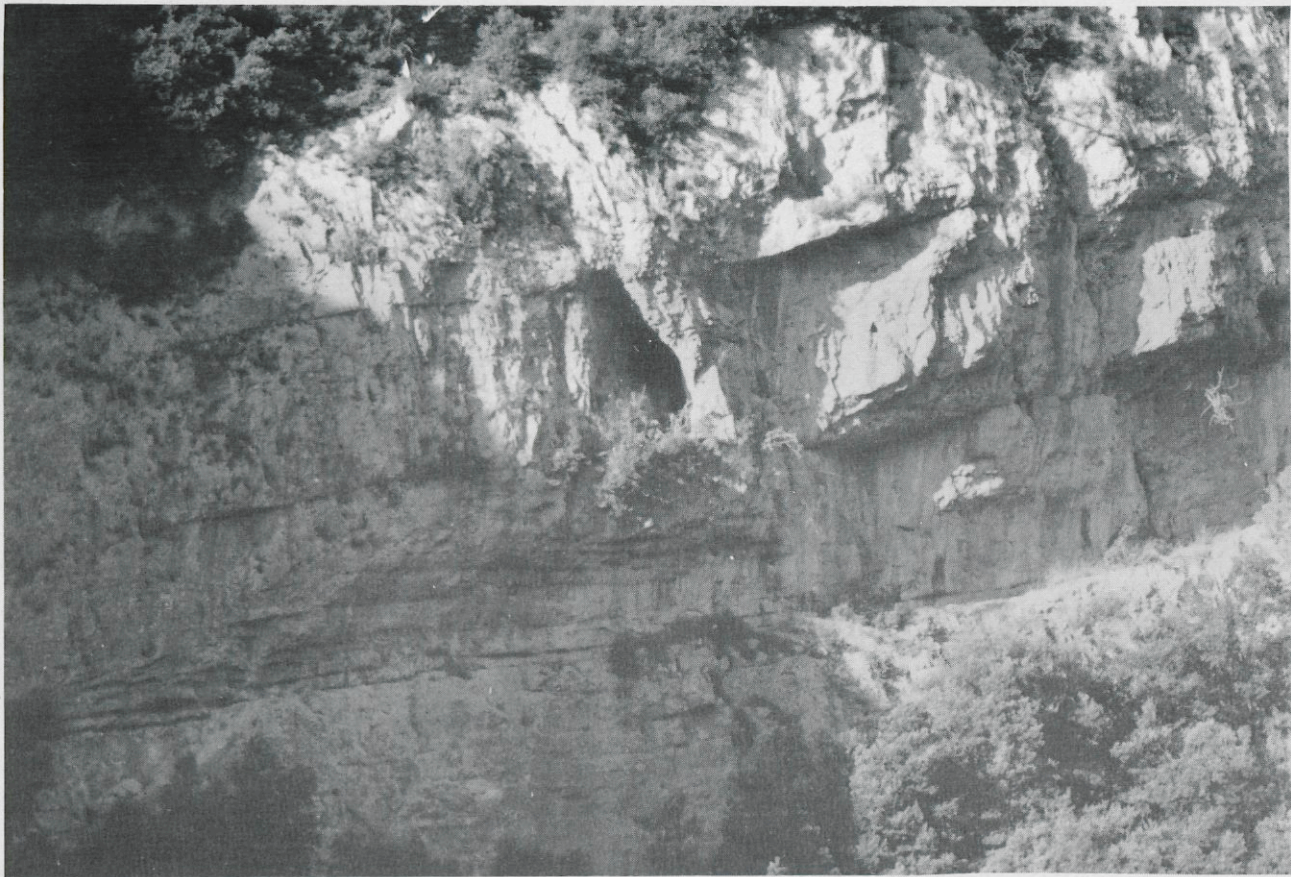
0 1 2 3 4 5 m.

III ASSEMBLEA D'ESTUDIS SOBRE EL COMTAT DE BESALÚ

Cova S'Espasa.